

TAMÁS-PÉTER RÉKA

„Hol a világ véget ér, nem ér véget a dal” (3.)

„...minden változik, de a dal ugyanaz marad” (B. J.)

A Bródy-életmű újszerűségét vizsgálva olyan jelentésteremtő módozatokat figyelhetünk meg, amelyek idegenek a dalszövegek természetétől. A másodlagos jelentés, a metaforikus jelleg, a jelképesesség és az ebből származó többretegűség által ez a szövegforma a gondolati líra irányába mozdul el. A maga egyszerűségében bemutatott hétköznapi alaphelyzet egyszer csak „átfordul”, és új interpretációs lehetőséget nyit meg.

Az egyik technika egy kulcssor beépítésén alapul, amely létrehozza a másodlagos helyzetet. Például az *Ez az a ház* című dalban egy pillanatra betekinthezünk egy bérház falai mögé, ahol különböző státusú, életkorú és különböző motivációjú emberek élnek a hétköznapjaikat, a refrén sora – „ez az a ház, ahol semmi se változik” – viszont már túlmutat a konkrét jelentésen, és a fejlődni nem tudó, megrekedt közösséget jelképezi. A *Vigyázz magadra* című dal szövegében a közlekedés konkrét helyzete utaló figyelmeztetés metaforikus jelentést kap. Az utcán való közlekedés, forgalom az élet történései közötti eligazodást jelenti. A jelentésátvivő kulcssor a „Vigyázz, mert kinyílt szemedbe homokot szór a szél”. A homok jelképe mindannak, ami akadályozza a tisztánlátást, illetve kellemetlenséget, fájdalmat okoz. Ebbe a figyelmeztetéseket tartalmazó, felszólító mondatokból álló szövegbe illeszkedik az a rész, amely látszólag nem függ össze a többivel. Ez az értelmező szakasz fényt derít a veszélyekre, megfejt a jelképes beszédmódot, szembesítve a múlt nem feltétlenül pozitív, de egyértelmű irányvonalait a jelen álcázott pozitív ábrázolásával. A szabadnak álcázott dön-

Fotó: Fiala de Gábor

téslehetőség tulajdonképpen az önérdet értékesítőkre korlátozódik: „Nem mondhatom, hogy régen könnyebb volt a dal, / De mindig tudtuk, honnan fúj a szél. / Ma meg már választhatsz, hogy kinek higgyed el, / Hogy jót akar neked, miközben hazabeszél”.

Az értékpesztítással szembeni ellenállást fogalmazza meg a *Ne vágj ki minden fát* című dal. A címben szereplő tiltás egy környezetvédelmi problémát vetít elő, a szövegben azonban metaforikus jelentést kap a fa kivágása, szelíd kérés alakul a tiltás, a jelentés többretegűvé válik. A versbeszélő a felütésben magánéleti problémát fejteget. A szöveg szim-

(folytatás a következő oldalon)

„Hol a világ véget ér, nem ér véget a dal” (3.)

(folytatás az előző oldalról)

metrikus szerkesztésű, az első és utolsó előtti szakaszok két részre tagolódnak: az első kijelentés a múlt irányába („már nem bánom”), a másik a jövő felé tekint („nem várom”). Lemondó, belenyugvó hangon mondja ki a sérelmeit, a törődés, a megértés, a segítség hiányát a másik félnek, ugyanakkor semmilyen áldozatot nem vár el, ami természetes volna egy emberi kapcsolatban. A „már nem bánom” rezignáltsága arra utal, hogy mindez a múltban fontossággal bírt, a „már nem várom” pedig a perspektíva hiányára. Ezeket a szakaszokat az ismételt kérdés követi: „Csak annyit kérek / Tőled, ha érted: / Ne vágj ki minden fát. / Legalább néha-néha / lazíts egy félórát.” Látszólag témaváltás történik, mintha különböző gondolatokat hordoznának az egymást követő részek. A szemantikai kapcsolatot a közrezárt szakasz teremti meg. A jelentésátvivő kulcssor ebben az esetben az „ott fenn a magas létrán”, ami túlmutat(hat) a magánszférán. A magas létra a felsőbbrendűséget is jelentheti, de a hatalmi pozíciót is. Innen tevődik egymásra a két jelentésréteg, és válik a fák kivágása nemcsak egyéni, hanem közösségi értékek pusztításává is. A lételemétől fosztja meg a közösséget a hatalom, amivel valójában saját pozícióját veszélyezteti, maga alatt vágja.

Hasonlóan megfigyelhető a jelentésátvivő kulcssor a *Jelbeszéd* című szövegben is, ahol a jelbeszéd szerkezetére épített, de más jelentésmezőhöz tartozó jelszó az, ami továbbviszi a gondolatot: „Jelbeszéd az életünk, de túl sok ember van, / Ki többre nem, csak jelszavakra gondol”. A *Bengázer* című dal alaphelyzete látszólag a lírai én számára kedves hely, az „álomvölgy” építkezés miatti felszámolása, de ez kitágul, és az álmok, remény elvesztésére vonatkozatható a továbbiakban. A „vasbeton oszlopok rácsa” már sejteti a szabadságvesztést, a refrén utolsó sora pedig egyértelműen a kivégzésre utal: „parancsra készen áll a halál”.

A művészi szövegek építkezésével rokoníthatók azok a dalszövegek is, amelyekben egy metafora allegóriává bővülve hozza létre a többletjelentést. Ilyen visszatérő motívum a világot jelképező cirkusz a maga jellegzetes elemeivel, figuráival: a bohóc, az illuzionista, aki „átrendezheti a tényeket”, és „határt

szab a tömegvonzásnak”, a kardnyelő. Helyszín lehet még a vurstli, valamint a művészbejáró, ahol látható, hogy: „Itt minden eladó egy hálás szerepért”. A maszkabál az ember mindennapi élethelyzetének jelképe, aminek a jelmez és az álarc természetes, „előírt” tartozéka. Nyilvános élettérben tehát az ember szerepeket játszik, része egy álcázott valóságnak, szemfényvesztésnek, illúziókeltésnek, és csak az intimitásban fedhető fel valódi lény: „Éjfél után, kedvesem, csendben lelépünk, / Éjfél után magunkhoz térünk. / Levesszük álarcunk, úgy ölelkezünk. / Talán ma éjjel még boldogok leszünk” (*Maszkabál*).

A bál, a tánc nem az önfeledt, boldog érzést nyújtja, hanem a kiszolgáltatottságot, a korlátokat: „Egyet jobbra, kettőt balra, / Vezényszóra megfordulva” (*Tűz van, babám*). Ezt a gondolatot viszi tovább a *Macskajaj* című dal is, amelyben a bál utáni másnaposság nehéz pillanatai tulajdonképpen a tévedés és a megtévesztettség felismeréséből adódnak leginkább: „A macskajaj, az itt a baj, / a másnap mindig gyötrelmem. / Nem azért hívtak bálba minket, / hogy nekünk jó legyen”.

Jellemző motívum továbbá az „öröktől fogva mindig változó folyó” és az áradás, ami félelmetes és kiszámíthatatlan, hozhat áldást, de pusztulást is (*Az átkelő*). Az egyéni és közösségi létre egyaránt vonatkozatható a *Megkéne kapaszkodni* című dal, amelyben a súlyledés, a mélybe húzó ingovány léthelyzetére, a múltba való bennrekedtség tarthatatlan voltára hívja fel a figyelmet. A vonat, a sínek, a százéves pályaudvar funkcionálhat a kegyetlen deportálások jelképeként, amikor „menni kell”, mert „feltűnik a ház falán a jel” (*Százéves pályaudvar*), a pályaudvar zárt tere a választási lehetőségek hiányát, a különvonat pedig a kiszámíthatatlan élethelyzetet jelentheti.

Egyes dalszövegekben nemcsak metaforikus vagy allegorikus jelleg, hanem teljes kértétegség figyelhető meg. Egy egyéni élethelyzet, kérdés mögött a művész és a közösség viszonya ismerhető fel például az *Őszinte bohóc* című szövegben. Nyilvános élettérben az ember szerepeket játszik, a hiteles, őszinte, önmagát vállaló magatartás a bohócszereppel azonos. Ez azonban maga után vonja az álmokkal való őszinte leszámolást, az önmagunkkal való szembenézést, őszinte önvizsgálatot, a saját felelősségünk korlátainak fel-

ismerését is, ami mások számára csalásként értelmezhető. A bohóc a művész jelképeként is értelmezhető, a társadalmi korlátozottság kötelmei alól részben felmentett, a szókimondó, ironikus és kritikai tudat megtestesítője. A művész feladat- és felelősségvállalásának is vannak azonban korlátai: „Meg nem valósult álmairól számot nem adhatok / (...) / Az igazságot, mint a Földet, / szét nem oszthatom. / Lelked görcsös kis csomóit fel nem oldhatom. / A szabadságot mint jutalmat át nem adhatom”.

Az egymásba olvadó kétrétegűség leginkább olyan dalszövegekben érvényesül, amelyek esetében az egyes emberi kapcsolatok leképezhetők az egyén és hatalom viszonyára, így láthatókká válnak a mindenkori hatalom működési mechanizmusai, az egyén zsarnoki hatalommal szembeni ellenállása. Ilyen például a *Miért hagytuk, hogy így legyen* című dalszöveg, amelyben a közösségi és egyéni boldogságvesztés fájdalma és felelőssége szólal meg. A címben megfogalmazott kérdés teremti meg az összefüggést a két jelentésréteg között. A kétféle megszólítási mód két címetet jelez, amelyeket egymásba olvaszt a szerző, így rejtve marad az egyértelműsíthető változat. A felütés („Azt hiszed, hogy...”) és a boldogságot ígérő virágok, valamint a kedves hiányát felvillantó képet követő beszédmód élesen eltér egymástól. Itt válik világossá, hogy a számon kérő, kemény hangvételű kérdés, bár egyes számú ígét tartalmaz, nem egyetlen személyhez szól, hanem azokhoz,

akik felelősek az értékvesztésért. A számon kérő kérdés egy közösség nevében hangzik el. Ezt támasztja alá a kérdésben előforduló többes számú ige használata: hallgatunk, megváltottunk, megtagadjuk, valamint a vezényszó, ami hatalmi működést konnotál. A vezényszóra történő megváltozásnak, a behódolásnak, az irányíthatóságnak, önmaga feladásának, vagyis a humánus pusztításának szegül ellen a tömeg. Az alá-fölé rendeltségi viszony, a hazugság nemcsak a közösséget rombolja, az értéket pusztítja („virág sincsen”), hanem az egyéni boldogságot is megsemmisítheti. Mindkét viszonylatban felelősség hárul az egyénre és a közösségre a kialakult helyzet miatt. A hagytuk ige többes száma is kettős vonatkozású, egyrészt a közösségre utal, másrészt a szerelmi viszonyban lévő két félre. A számon kérő kérdés csak grammatikai szempontból kérdés, felszólításként funkcionál (azt hiszed, ne hidd jelentésben), ami a későbbiekben közvetlenül kimondva is megjelenik. A *Miért hagytuk...* kérdés fájdalmat, csalódottságot, a boldogság elvesztése miatti önvádat fejezi ki. A sárga rózsa az ideálba, az eszménybe vetett hit jelképeként jelenik meg (a sárga rózsa motívumára a későbbiekben még kitérek), nem nyílása azt jelenti, hogy a közösség felismerte az ellene irányuló törekvéseket, és elvesztette hitelességét a hatalmi diskurzus.

A látszólag egyéni szabadságigény mögé rejtett közösségi cél, az egyéni szabadságtól való megfosztás lélekromboló hatásai, a humánus megőrzésére való törekvés fogalmazódik meg az *Engedd, hogy szabad legyek* című dalszövegben: „Mert szeretni csak úgy lehet, / Ha szabadon szerethetek”. Tiltakozást, ellenállást fejeznek ki a *Ne légy hozzám jó*, illetve a *Haggyá' má' békibe* című dalok is, ez esetben már az ironia eszközével. A kemény megszólalás válasz a másik fél hitetlen magatartására, őszintétlen, csábító gesztusaira.

(Folytatjuk)

NÉVJEGY

TAMÁS-PÉTER RÉKA (1977, Dicsőszentmárton, Maros megye) tanító, magyartanár. 1996–2001 között a marosvásárhelyi Europa Gimnáziumban tanítóként tevékenykedett, majd 2005-től a váradi Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium magyartanára. 2008–2012 között a tanítás mellett gyermekszínházzal is foglalkozott, jelenleg az iskola könyvtárát működteti.